

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-99>

УДК 336:658

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА

THE STRATEGIES OF THE FORMATION OF NATIONAL WEALTH

Гром'як Святослав Ігорович

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5066-0621>

Hromyak Svyatoslav

Ivan Franko National University of Lviv

У статті розглядаються поведінкові підходи для оцінки стратегій. Розглянуто еволюцію зміни стратегічних пріоритетів України за останні 30 років. Відзначено вплив стратегії сталого розвитку, яку підтримує ООН. У статті підкреслюється проблема вибору стратегічних цілей між національними ідеями та економічними пріоритетами. У ній також обговорюється значний вплив людей Давосу на економічний курс. У статті визначається чотири типи поведінкових стратегій: примітивні, розумні, деструктивні та природні деструктори. Примітивні стратегії є швидкими, але часто непродуманими до кінця, розумні стратегії є найбільш вигідними і сприяють збереженню ресурсів та інноваціям, деструктивні стратегії є найбільш небезпечними і реалізуються "дурними людьми" (за К.Чіполла), а природні деструктори є платою за пасивність. У статті також обговорюється роль різних груп, таких як: носії національної ідеї, п'ята колона, популісти, люди Давосу та олігархи, у впливі на стратегічні рішення за останні 25 років. У висновку зазначається, що Україна потрапила в повномасштабну війну на стику економічних парадигм, недореформована, з хронічним від'ємним платіжним балансом, все ще корумпованими інституціями, без резервів, без надійних міжнародних гарантій на силі волі та національній ідеї.

Ключові слова: національне багатство, сталий розвиток, економічна сингулярність, грошові потоки, стратегія, поведінкові шаблони, кібернетична модель, економічна парадигма.

The article discusses the strategic goals for the development of Ukraine. It highlights the choice problem in strategic vectors between national ideas and economic priorities. The article also examines the influence of populists and the Davos people on the economic direction. It mentions four types of behavior-based strategies: primitive, intelligent, destructive, and natural destructors. Primitive strategies are quick but often unthoughtful, intelligent strategies are the most beneficial and promote resource conservation and innovation, destructive strategies are the most dangerous and are implemented by "foolish people" (by Carlo M. Cipolla) and natural destructors are the consequences of passivity. The author also assumes that when neighboring countries rely on basic strategies, defense budgets take precedence over economic development budgets. The article further discusses the role of various groups such as: *ambassadors of the national idea*, the *fifth column*, *populists*, *Davos people*, and *oligarchs* in influencing strategic decisions over the last 25 years. It concludes by stating that Ukraine entered a full-scale war at the intersection of several economic paradigms on a global scale (fragmented world), under-reformed, with a chronic negative balance of payments, still corrupt institutions, without reserves, reliable international guarantees, and a national idea. He assumed that Ukraine managed to survive because of existence of social-economic singularity which consist of human capital, mission (national idea) and international aid. Also mentioned that war budgets are significantly larger than the national accounts balance, but their most devastating effects are on non-renewable resources and human capital. It is very dangerous to underestimate geopolitical risks. The article suggests that further research is needed to explore the topics of national security, international institutions, and environmental issues. The author also noted an increase in budgets for hybrid warfare in public relations and social media. Additionally, it was mentioned that defense budgets in this area shouldn't be underestimated due to Industry 4.0. At the end of the article, it is described that the mission of Ukraine, as stated in the preamble of the constitution, is: the Ukrainian people want to leave behind a legacy of colonial dependency and develop themselves as a free nation in the family of European nations.

Keywords: national wealth model, sustainable development, economic singularity, cash flows, strategy, behavioral patterns, cybernetic model, economic paradigm.

Постановка проблеми. Більшість аспектів, які стосуються національного багатства так чи інакше розглядаються на стратегічному рівні (з горизонтом 25 років і більше). Якщо у попередніх матеріалах акцент робився на проблемах «що виробляти?» і «як виробляти?», тобто на оціночних критеріях продукту та на техно-економічних парадигмах, то у даному аспекті проблема стоїть «для чого виробляти?». У цьому плані матеріал перегується з всім відомим виступом Саймона Синека «Як лідери надихають на дії» [2], який на сьогоднішній день є класикою бренд-менеджменту, а також програм з лідерства й мотивації. Іншими словами, яка місія країни-бенефіціара національного багатства та яким чином обирати стратегії (глобальні цілі), щоб не допускати прикрих стратегічних помилок, наприклад тих, які зазначено у матеріалах Українського інституту майбутнього [3]. Свого часу доводилось приймати участь у різних круглих столах. Для прикладу 15 років тому ніхто не ставив проблеми гібридної війни, системного перекручування історії як одного з її інструментів, так само люди не розуміли згубного впливу відмивання брудних коштів, а коли справа заходила про Крим, то у моделі загроз фігурувала Туреччина, а не Росія, ніхто не мов і не помічав конфлікту, який існував вже тоді з поверненням кримських татар, які мусили самовільно будуватись, бо місцева проросійська влада автономії їх саботувала. Ідеальна Конституція і найкраще прописане виборче законодавство не завадило протягнути «п'яту колону» у владу, тощо. Зі стратегічної точки зору ми говоримо про половину стратегічного горизонту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «25» вересня 2015 року 193 держави-члени організації об'єднаних націй на Саміті зі сталого розвитку в Нью-Йорку схвалили Цілі Сталого Розвитку до 2030 року (ЦСР). Цей документ ліг в основу вітчизняних розробок, зокрема аналітична доповідь [6] колективу вчених Є. Гороховець, Я. Жаліло, С. Ковалівська, А. Максютя, В. Ніколаєв, Г. Марушевський, М. Онуфрик, А. Прокіп, І. Яковенко щодо адаптації цих цілей у вітчизняних умовах. Сталий розвиток також досліджують В. Василенко, С. Васильченко, І. Брижань, С. Войтко. Також варто відзначити роботу Л. Величко, яка зробила неоціненний вклад у дослідженні питань протидії у сфері інформаційних воєн [12] і роботу колективу авторів texty.org.ua в цілому. Відомий своєю діяльністю Д. Довгополий [11], який проводить

не лише наукову, викладацьку але й практичну діяльність у багатьох сферах: підприємстві, поведінкові шаблони, управління новаціями, протидія гібридній війні та ефективності економічних санкцій. Дослідження міжнародних економічних організацій займаються С. Джорджх[11] та А. Маршал [8].

Метою статті є дослідити види стратегій, зокрема поведінкові стратегії та кібернетичні моделі для використання їх в управлінні національним багатством. Також одним з аспектів, який буде розглянуто прив'язка до економічних сингулярностей, які було обрано як інструмент досліджень і розглянуто у попередніх матеріалах, зокрема у [3] і [9]. Горизонтом для прийняття стратегічних рішень у даному циклі статей є 25 років і більше. Тут не буде розглядатися усіх складових стратегічного планування, а лише невелика його складова – означення цілей. Організаційні, структурні й системні аспекти будуть розглянуті з точки зору кібернетичної моделі, щоб абстрагуватися від того чи іншого політичного укладу, який на даний момент діє в тій чи іншій країні. Свого часу Іван Франко, відомий публіцист, доктор наук на той час, який професійно писав нариси на економічні теми, у своїй праці «Що таке поступ?» [4] показав, що ідеальної політичної системи не існує і його висновки та рекомендації фактично збігаються з принципами, які закладені у японській філософії «кайзен» і не лише у ній. Тож таке абстрагування має певну мету. Поданий матеріал також не розглядає системи цінностей та філософським аспектам на кшталт система людина-держава, для цього буде опублікована окрема робота.

Окремим пунктом досліджень буде аналіз матеріалів пов'язаних зі стратегією розвитку України, яким на даний час 10-20 років на предмет наявності передбачень та застережень щодо двох найбільших викликів останніх років: повномасштабна війна та пандемія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для початку означимо кілька ключових моментів, які необхідні для подальшого аналізу.

Види довгострокових стратегій. Існує кілька загальновідомих типів довгострокових стратегій, які можуть застосовуватися на державному рівні з горизонтом планування 25 років і більше:

Стратегія сталого розвитку – спрямована на збалансування економічного зростання, соціального прогресу та збереження навколишнього середовища.

Інноваційна стратегія – фокусується на розвитку науки, технологій та інновацій для підвищення конкурентоспроможності країни.

Демографічна стратегія – спрямована на управління демографічними процесами, включаючи народжуваність, міграцію та старіння населення.

Енергетична стратегія – визначає довгострокові цілі щодо енергетичної безпеки, ефективності та переходу до відновлюваних джерел енергії.

Стратегія освіти та розвитку людського капіталу – зосереджена на підвищенні якості освіти та навичок населення.

Стратегія цифрової трансформації – спрямована на впровадження цифрових технологій у всі сфери життя та економіки.

Стратегія національної безпеки – визначає довгострокові цілі щодо захисту країни від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Стратегія регіонального розвитку – спрямована на збалансований розвиток різних регіонів країни.

Стратегія міжнародного співробітництва – визначає довгострокові цілі у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Стратегія адаптації до кліматичних змін – спрямована на підготовку країни до майбутніх кліматичних викликів.

Стратегічні вектори України. З часів оголошення незалежності вектор стратегічного розвитку неодноразово змінювався – це відображалось у темах наукових досліджень. У історичному аспекті це відбувалося наступним чином:

– на початках після оголошення незалежності у 90-х роках минулого століття вектором було становлення суверенітету, становлення інституцій та перегляд участі у міжнародних організаціях та блоках, правова держава, відновлення історичної правди;

– у 2000х спостереження ведуться в економічній площині щодо діяльності в умовах невизначеності, становлення банківської системи та фінансово-промислових груп у той же час відбувається первинне нагромадження капіталу, в той же час світ оговтується після краху доткомів, але глобалізація, яка почалась у 90х тільки набирає оберти;

– після кризи 2008 року, економічні дослідження ведуться у руслі запобігання новим економічним кризам та проблемам сталого розвитку. На міжнародній арені Німеччина популяризує добу 4-тої індустріальної революції (Industry 4.0) [15]. У той же час в Україні починається експансія на міжнародні сировинні ринки та розвиток агробізнесу (є ріст експорту, проте баланс однаково стабільно негативний, найменше сальдо -1,7% від ВВП у 2009 році [16], менший був лише у 2019 і 2020 -1,1% від ВВП, але після втрати значних територій). Відбувається вихід на міжнародні ринки ІТ. Після кризи бізнес починає відчувати піднесення, але газова угода 2009 року слугує тривожним сигналом про енергетичну залежність. Вступ України до НАТО та ЄС також заблоковано, останнє стало причиною Революції Гідності в 2013 році.

– у 2015 році з метою тіснішої інтеграції з міжнародними фінансовими ринками, доступу до міжнародних фінансових ресурсів та інтеграції у глобалізаційні процеси, Україна приймає *програму сталого розвитку від ООН* та виходить на нові аграрні ринки (Китай та програми подолання голоду від ООН), відбувається ряд реформ (пенсійна – 2011, охорони здоров'я – 2015, МВС – 2015, фінансова - 2016), які асоціюються з приходом технократів до уряду. Україна готується до економічного стрибка, заледве уникнувши дефолту і отримавши відтермінування по виплаті зовнішніх боргів [10], але в той же час починається війна з Росією (2014 рік анексія Криму), крупні банки виводять свої капітали з України, а у 2016 році відбувається націоналізація Приватбанку (найбільший системний банк на той час);

– з 2018 року цілий калейдоскоп подій: світ в очікуванні чергової кризи (кризу чекають ще з 2014: йде накладання гармонік довгих і коротких економічних циклів), Грета Тунберг й екологи на піку популярності, США виходять з Паризької кліматичної угоди (4 листопада 2020 року), всі чекають зростання інтенсивності природних катаклізмів з 2024 року (температура на Землі зростає в середньому на 0,5С щороку), несподівана паніка у 2018 обрушує фінансові ринки, й зрештою через деякий час у грудні 2020 року пандемія обрушує ринки (фінансові особливо Китай й нерухомість у Європі спричиняючи перетік капіталів), з'являється економічна парадигма пост-нормальності. Численні попередження про повномасштабну війну зашумлені іншими подіями, військові бюджети не толеруються виборцями, США виходять з Афганістану з втратами 1 трлн. дол.; ядерні програми Ірану прогресують (зріє деструктивна сингулярність [9, с. 531]); США та Євросоюз через загальну емісію близько 10 трлн.дол. провокують помірну інфляцію світового масштабу, яка на початках гаситься криптовалютами,

але триває досі, незважаючи на підняття облікових ставок; популісти масово приходять до влади в Європі. З 2022 розпочинається (фактично початок ще у 2014 році) найбільша в Європі війна з часів другої світової, зростають військові бюджети. Якщо коротко: з 2018 зіштовхується між собою відразу кілька парадигм: військова, соціальна (популісти), пост-нормальність, сталого розвитку (зокрема кліматична), споживацька, що породжує хвилю перехресних зав'язків, фрагментарність, що призводить до складності управління на стратегічних горизонтах.

Це також змусило й інші країни та міжнародні організації переглянути свої стратегії у багатьох сферах, зокрема:

- Економічна політика: перехід до нових моделей управління економікою в умовах пост-нормальності;
- Екологічна політика: посилення уваги до кліматичних змін та їх наслідків;
- Оборонна політика: перегляд військових бюджетів та стратегій;
- Міжнародні відносини: зміна балансу сил та переоцінка глобальних загроз;
- Соціальна політика: реагування на зростання популізму та соціальної напруженості.

Ці зміни вимагають від країн та міжнародних організацій більшої гнучкості, здатності швидко адаптуватися до нових викликів та розробки комплексних стратегій, які враховують взаємозв'язок між різними сферами життя суспільства. Адаптивні стратегії приходять на зміну консервативним.

Підсумовуючи сказане, стратегічні вектори України змінюються у такій послідовності: національний, економічний, антикризовий та національно-визвольна боротьба (за І. Фаріон).

Цілі стратегії сталого розвитку. Отже, у 2015 році ООН означила *цілі сталого розвитку, які прийшли на зміну цілям розвитку тисячоліття*. Для України ці цілі по суті є імплементацією *стратегії сталого розвитку*. Вони є віддзеркаленням економічного та антикризового стратегічних векторів. Такими цілями є: 1) подолання бідності; 2) подолання голоду, розвиток сільського господарства; 3) міцне здоров'я і благополуччя; 4) якісна освіта; 5) гендерна рівність; 6) чиста вода та належні санітарні умови; 7) доступна та чиста енергія; 8) гідна праця та економічне зростання; 9) промисловість, інновації та інфраструктура; 10) скорочення нерівності; 11) сталий розвиток міст і громад; 12) відповідальне споживання та виробництво; 13) пом'якшення наслідків зміни клімату; 14) збереження морських ресурсів; 15) захист та відновлення екосистем суші; 16) мир, справедливість та сильні інститути; 17) партнерство заради сталого розвитку.

Бюджет передбачений для інтеграції цієї стратегії у вітчизняне законодавство й плани становить близько 680 млн. дол. США [7].

Зазначимо, що сталий розвиток – це хороша *економічна стратегія*, яка добре працює, коли справи і без того просуваються досить непогано.

Рис.1 Глобальні цілі сталого розвитку (джерело ООН Україна [7])

Всесвітній економічний форум у Давосі як віддзеркалення глобальних проблем та стратегій за останні 25 років.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) був заснований у 1971 році Клаусом Швабом. Оголошена мета Форуму – покращити стан світу шляхом об'єднання лідерів бізнесу, політики, академії та інших сфер суспільства для впливу на глобальні, регіональні та промислові програми.

Щоб простежити зміну глобального вектора цілевстановлення слід скористатись останньою колонкою цієї таблиці.

Кризи та наслідки. Від кризи хтось виграє, хтось програє, для когось криза, а для когось це нові можливості. Не завжди цей хтось – це позитивний в нашому розумінні актор, наприклад, олігархат чи диктатура, яка контролює нафту.

Методика складання стратегій. Існують різні підходи до складання стратегій на мікрорівні та макрорівні:

- SWOT-аналіз;
- PESTEL-аналіз;
- модель Портера;

- модель Світового банку;
- модель Потрійної спіралі.

Зокрема на національному рівні «Методичні рекомендації щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору» посилаються на SWOT-аналіз.

Дані методики є хорошим інструментом для детального пропрацювання стратегій, нас же на даному етапі досліджень більше цікавить швидка оцінка та цілевстановлення.

Кібернетичні моделі. Кібернетичні моделі дуже добре відображають системи, коли потрібно абстрагуватися від природи системи. Тут нас цікавитимуть три моделі: модель Норберта Вінера, пов'язана з нею теорема Ешбі [14], а також VSM модель Стеффорда Біра [13]. Ці моделі доволі відомі, головна ідея яка нас тут цікавить така: *для ефективного управління керівна система та пропускна здатність каналів зв'язку має бити настільки ж складною як і керована підсистема.*

Поведінкові моделі. Ці моделі розглядають державу як певний живий організм (Томас Гоббс назвав Левіафаном), якому притаманна певна поведінка. Тісна взаємодія з навколиш-

Таблиця 1

Останні теми Всесвітнього економічного форуму останніх років (складена на основі [8] та даних на weforum.org)

Рік	Питання, які піднімалися	Тема
1	2	3
1994	Переосмислення базових припущень світової економіки	ріст
1996	Підтримка глобалізації (медіана найбільшого економічного зростання 1993–2001)	глобалізація
1998	Управління нестабільністю та пріоритети 21-го століття	нестабільність
2010	основною темою була доповідь "Глобальні ризики-2010" (наслідки світової фінансової кризи 2008–2009 років)	криза
2011	Нові реалії посткризового світу, "Загальні норми для нової реальності", нові умови, що склалися після глобальної фінансової кризи 2008-2009 років та поступовий вихід з неї, через масові протести в Єгипті несподіваною темою дня стала ситуація на Близькому Сході	криза
2012	Тема «Велика трансформація: формування нових моделей». Розвиток провідних економік світу на тлі похмурих прогнозів щодо майбутнього економік найрозвиненіших країн світу. Зокрема, обговорювалися розбіжності між прогнозами та реальним економічним зростанням. Наприклад, в Україні уряд розраховував на ріст ВВП 4%, але реальний показник був близьким до нуля. Учасників форуму зустрічали антиглобалісти, які вимагали зупинити кризу (конспірологічні настрої).	вихід з кризи
2013	Тема «Щільний динамізм». Центральним обговоренням був "Стратегічний діалог, пов'язаний з майбутнім Південного Кавказу і Центральної Азії" (форум проходив у Баку, Азербайджан). Необхідність глобального співробітництва ніколи не була настільки потрібною.	альтернативні ринки ресурсів (нафта)

Продовження Таблиці 1

1	2	3
2014	Тема «Перебудова світу: наслідки для суспільства, політики та бізнесу». Проблеми імміграції, біженців, якості вищої освіти, етики бізнесу, гендерної нерівності, розчарування молоді через високий рівень неповної зайнятості та безробіття, а також обговорення з подіями Революції Гідності в Україні.	нерівність
2015	Тема форуму – "Новий глобальний контекст", в який вписані десять основних викликів, з якими стикається світ, зокрема: дефіцит ресурсів, рівність статей, розвиток інфраструктури, майбутнє інтернету, боротьба з корупцією, соціальна інклюзивність, геополітичні ризики. А також реформи, проведені в Україні, і економічні наслідки збройного протистояння на Донбасі.	проблеми росту
2016	Тема гендерної нерівності особливо на ринках, що розвиваються, Інтернет технології і 4та промислова революція, цифрова економіка і новий фінтех, новації, розвиток Близького Сходу та країн Африки, ріст економіки Китаю, кліматичні зміни, глобальний борг. Якщо коротко – сталий розвиток у фокусі форуму.	сталий розвиток
2017	Тема форуму «Реагуюче та відповідальне управління». Якщо коротко описати – то форум відбувався на тлі зростаючого скептицизму щодо переваг глобалізації та необхідності пошуку нових моделей економічного розвитку, які б краще відповідали потребам суспільства. Тривожні дзвоники: скептичні настрої, відсутність політичних лідерів Німеччини та Франції, геополітичні ризики, соціальні хвилювання, результати першого референдуму по Brexit у 2016 році.	скептицизм щодо глобалізації
2018	Зростає занепокоєння геополітичними ризиками. Розколи у світовій економіці, енергетичні аспекти, технології: бігтех і криптовалюта, наступна криза. Трампом озвучується позиція США: позиція щодо кліматичних угод, політика протекціонізму, нова глобальна економічна система. Україна просувається як технологічний хаб. Лідери найбільших країн зібрались на форум.	геополітичні ризики, очікування кризи
2019	Розвиток штучного інтелекту, геополітичні ризики, перехід до зелених технологій, зміни клімату (виступає 16-річна Грета Тунберг), торговельні війни США та Китаю, Brexit (процес стартував 2017 завершився у 2020), сповільнення росту. Концепція парадигми Глобалізація 4.0 (не плутати з Industry 4.0).	економічні тертя, очікування змін
2020	Крихіть світу, розвиток людського ресурсу (краща освіта для 1 млрд людей), трансформація робочих місць, технологічна трансформація, екологічна ініціатива «1 трильйон дерев». Переосмислення ідей, закладених у маніфесті 1973 року: екологія, відповідальність бізнесу, економіка і технології.	очікування змін
2021	У фокусі пандемія, а також очікування перетворень в економіці, інвестори змінили способи оцінювання проєктів, а саме ESG: Середовище, Соціальність, Прозорість (управління), впровадження метрик сталого розвитку як драйвер успішності. Фактично офф-лайн форум було скасовано.	пандемія, метрики сталого розвитку
2022	Тема «Історія на переломному етапі: Державна політика та бізнес-стратегії». Відновлення після коронакризи, прискорення цифровізації, зелена економіка, майбутнє праці, геополітичні виклики (ситуація в Україні, біженці), етичні проблеми ШІ	цифровізація, ШІ, війна в Україні
2023	Тема «Співпраця у фрагментованому світі». Необхідність глобальної співпраці в умовах численних поточних криз: міжнародна співпраця в галузі клімату, торгівлі та сталого розвитку. Ріст економіки Індії. Ситуація в Україні йде окремою темою.	невизначеність, геополітична криза
2024	Тема «Відновлення довіри». Геополітична напруженість, зміни економічної політики та стрімкий технологічний прогрес. Конфлікти на Близькому Сході, в Україні та Африці.	подолання фрагментарності

Таблиця 2

Деструктори і можливості під час останніх світових криз

Криза	Деструктор	Можливості
1970	Послаблення США, стагфляція	Посилення нафтових держав; ріст Німеччини, Японії; Велика Сімка.
1991	Розпад СРСР, падіння Берлінської стіни, кризи: у Мексиці, Африці, Східній Азії, Росії, в Латинській Америці	Зростання, глобалізація, новий курс Манделли і ріст в ПАР, найбільше в історії економічне зростання 1993–2001, Євросоюз, соціальний клас «людина Давосу», російські олігархи.
2000–2001	Крах доткомів, теракт у США 2001	Ріст китайської економіки, вступ Китаю до WTO у 2001, G20 (1999).
2008	Криза нерухомості США	Індустріальна революція 4.0, цифровізація.
2020	Пандемія	Нова Нормальність, ріст цифрових технологій, поява нового класу штучного інтелекту.
2022	Геополітична криза	Вісь зла Москва-Тегеран-Пекін (останній формально за мирне врегулювання), економічне піднесення у США.

нім середовищем, особливо в умовах глобалізації, виключає ізолюване існування, тому є певна взаємодія між учасниками процесів, яка виливається у певний вид поведінки. Спостереження за поведінкою інших учасників дає можливість провести швидкий експрес-аналіз ситуації та сфокусуватись на встановленні стратегічних цілей, які реалізують контр- чи спів- заходи. Розглянемо наступну таблицю:

Отже, у нас є всього 4 види стратегій 1) *примітивні*, 2) *розумні*, 3) *деструктивні* та 4) *натуральні деструктори*, які можна вважати розплатою за бездіяльність. Розглянемо стратегічне цілеутворення, яке з ними пов'язане.

Примітивні. Наприклад, якщо інший учасник відносин чи сусід реалізує примітивні стратегії, а цей підхід, як правило, притаманний авторитарним режимам, то варто будувати бар'єри, які протидіють деструктивній діяльності по відношенню до вас.

Припущення про авторитарний режим тут зроблено на основі теореми Ешбі, адже у авторитарного режиму спрощена керівна підсистема, так звана вертикаль влади. Тут як аргумент можна назвати інвертовану аналогію з законів Мерфі, один з яких приписують Паркінсону: «чим більша демократія – тим більша бюрократія», таким чином, немовби натякаючи, що бюрократія чи технократія мала би впоратись з управлінням складних демократичних систем, тож для авторитарних навпаки притаманний редуціонізм, спрощення системи. При цьому

методи такого редуціонізму доволі жорстокі, як от: знищення опонентів, ізоляція вільнодумців, цензура, залякування, дискримінація, за різними невігідними ознаками, фальшива мета, як правило радикальна і у формі ідеології чи релігії, і, як не дивно – конспірологія. У одному з наших досліджень [19] показано, що конспірологія – це продукт авторитаризму, як один з методів редуціонізму через насадження масам спрощеної моделі світу.

Єдина перевага примітивних стратегій – вони швидкі, дуже швидкі, і тому, як правило, дуже непродумані, навіть якщо це мімікрія – вона не врахує якогось важливого чинника чи реалізовуватиме те, що вже неактуальне, а якщо буде якийсь простір для помилки – вона обов'язково буде зроблена. Редуціонізм – це автомат, робот, а як відомо нюанси вбивають робота.

Соціальні групи (економічні, політичні, радикальні), які реалізують примітивні стратегії, як правило, виявляють себе у інформаційному просторі через наявність шаблонів (нарративів, мемів), по яких при достатньому рівні аналізу легко опізнати попередні наміри такої групи [19]. Наприклад, шаблон «що б не сталося (з Y) – винен X», означає що група готується до агресії по відношенню до Y (як правило, Y винесено за текст: у контекст або підтекст). Виявлення і аналіз шаблонів у інформаційному просторі на сьогоднішній день – є важливою складовою інформаційної безпеки.

Таблиця 3

Види стратегій через призму поведінкового підходу

Тип стратегії	Приклади поведінки	Контр- та співзаходи
Примітивні стратегії	a. Якщо не знаєш що це – вбий це; b. «Всі за Джонсонами» (група лідерів); c. Наздогнати лідера (усвідомлено повторювати кроки, які лідер робив); d. Мімікрія (копіювання поведінки успішних груп без розуміння причин їх успіху); e. Вкрасти (шпіонаж); f. Забрати (відкритий конфлікт, агресія); g. Нашкодити конкурентам (диверсія); h. Повний ізоляціонізм (втеча); i. «Ворог мого ворога» (хитросплетіння інтриг); j. Розкручування спіралі споживання (щоб конкурентам не дісталось); k. Накопичення про запас; l. Пристосування; m. Натовп; n. Підкуп; o. Обман;	- Бар'єри; - Захист національних інтересів; - Зменшення залежності;
Розумні стратегії	a. Союз; b. Кооперація і синергія; c. Симбіоз; d. Нарощування переваги і прогресивний стрибок; e. Захист сильних позицій; f. Викуп сильних позицій; g. Накопичення задля прогресивного стрибка; h. Диверсифікація ризиків (розподіл ресурсів та зусиль для мінімізації потенційних втрат); i. Обмін досвідом; j. Гнучке навчання;	- Кооперація; - Інтеграція; - Вільна торгівля;
Деструктивні стратегії	a. Війна на виснаження; b. Самопожирання (внутрішні усобиці); c. Самообман; d. Проїдання попередніх здобутків і виснаження ресурсів;	- Союз з розумними учасниками; - Санкції;
Натуральні деструктори	a. Псування; b. Старіння; c. Відставання (від загального рівня); d. Загнивання (зниження темпів); e. Втеча розумних людей; f. Остракізм (загальний осуд); g. Катаклізми; e. Надмірна складність (complexity catastrophe)	- Інтеграція з розумними учасниками; - Формування резервів; - Кризовий менеджмент; - Реінжиниринг бізнес процесів (реформи);

Розумні. Це найвигідніший вид стратегій. Він означає що національні інтереси перебувають у фазі зрілості і є сформована мета та місія. Саме при таких видах стратегій і поведінці, зберігаються ресурси для наступних поколінь, розвивається людський ресурс і є простір для новаторства.

Деструктивні. Найнебезпечніший вид. Цей вид поведінки реалізують «дурні люди» з квадранту Карло Чіполли [20] (його есе носило більше гумористичний характер, оскільки важко засвідчити результати дослі-

джен у рамках наукового експерименту так, щоб ніхто не образився). Згідно його вчення «частка дурнів у будь-якій популяції завжди занижена і є постійною пропорцією, незалежно від розміру та складу групи». Дурні в контексті ядерних технологій чи іншої зброї масового знищення – це деструктивна економічна сингулярність [9, с. 531]. Найбільш ефективним засобом протидії є між-національна інтеграція з метою обмеження доступу до технологій, економічні санкції та захисту спільними зусиллями. Проявляється

парадокс буйвола і лева: буйвол сильніший за лева, але безсилий проти прайду, проте якщо буйволи об'єднуються (бодай у пару), то можуть дати відсіч левам.

Натуральні деструктори. Це, як зазначалось, розплата за пасивність. Як тільки формуються певні резерви, певний рівень достатку включаються природні деструктори, які руйнуватимуть національне багатство. У моделі формування національного багатства [9, с. 537] ці деструктори відображені потоками негативних величин, більшість з яких є імовірнісними функціями.

Національно-визвольна боротьба народу України. Як правило, у міжнародній практиці вживається інший термін «екзистенційна геополітична загроза», яка віддзеркалює ситуацію, що склалась в Україні. Це передбачає що стратегічні й оперативні цілі, які протидіють даній загрозі матимуть найвищий безумовний пріоритет. Розглянемо можливість поєднання різних стратегічних векторів розвитку по аналогії з «магічним чотирикутником» Х. Зайделя і Р. Теммі (стабільний рівень цін і зовнішньоекономічне рівновагу, з іншого – високий ступінь зайнятості та економічне зростання). В Україні стратегічні цілі в постійному русі **між національним вектором та вектором економічного зростання**. Ще на зорі незалежності фраза, яка прозвучала під час телемосту між східними і західними областями: «как по мне была бы в доме колбаса» стала крилатим висловом, який віддзеркалював різницю у цінностях між східними та західними регіонами на початках трансформаційних процесів.

Мовне питання також має цікаву особливість. З одного боку його позиціонують як позицію розколу, з іншого – це бар'єр проти ворожої пропаганди. Під час Російської агресії, яка по суті зводиться до колоніального геноциду, велику роль відіграє гібридна війна: підкупи і компромат чиновників всіх рівнів (при чому корупцією вражена не лише Україна), проплачені ЗМІ, масована цензура, темники та пропаганда, заражений пропагандою телевізійний бродкаст, ферми тролів і ботоферми, кібер-атаки, залучені великі ресурси соціальних мереж, супутниковий зв'язок на оперативному рівні, залучаються штучний інтелект для підготовки текстів, фейкових аудіозаписів та навіть відеозаписів. Війна в стилі Industry 4.0 зайшла в інформаційну сферу. Мова все ще створює потужний інформаційний бар'єр. Навіть за допомогою ШІ важко

підробити автентичного носія мови, тому на мовному рівні гібридна війна не має такого масового ефекту, однак вона носить світовий масштаб: цілі ферми хакерів, технологія OCEAN яка використовувалась для інформаційного впливу на цільові групи під час виборів США та на організацію масових збурень чи протестних настроїв у Європі. Останній озвучений ворогом бюджетний транш на пропаганду складав 5 млрд.дол. США, а за десять останніх років витрати становили щонайменше декілька десятків мільярдів доларів. Це небачені раніше бюджети на інформаційну складову. Інформаційна складова також працює на тактичному рівні, злагодження військ, винищувачі 5-го покоління (наразі не приймають участі) сотні мільйонів доларів кожен, що на порядок вище за ціни на попереднє покоління винищувачів, щонайменше кілька мільйонів доларів кожна крилата ракета. Військові бюджети неспівмірно великі порівняно з обсягами ВВП України, близько 2,3 трлн. дол. витрачено всіма сторонами лише у 2023, а на війну в Афганістані витрачено 1 трлн. дол. США. Війна у В'єтнамі похитнула Бреттон-Вудську світову грошову систему (реанімували штати рейганомікою), холодна війна вбила СРСР, друга світова втопила панівну валюту світу на той час – фунт стерлінгів (ще й повалила колоніальний режим), витрати на другу світову складли близько 5 трлн.дол. у приведених цінах 2024 року (щоправда окремі джерела оцінюють поклади у 12 трлн.дол. [24]). За відомим висловом, який приписують Наполеону, війна потребує грошей, грошей і ще раз грошей. Для порівняння всі активи Франції у 2022 році склали 20 трлн.дол., а Великобританії у 2021 році 15 трлн.дол. [22]. Груба оцінка всіх українських активів дає 5 трлн. дол. США. Оцінюючи вищенаведені цифри, можна зробити висновок, що будь-який агресор переважно сподівається на швидку війну (подібний висновок робить Сунь Цзі у «Мистецтві війни») і що б не стверджували конспірологи повномасштабна війна не вигідна з економічної точки зору.

Носії національної ідеї, п'ята колона, популісти, люди Давоса та олігархи. Так коротко можна охарактеризувати спектр тих людей, які впливали на стратегічні рішення за останніх 25 років.

Про популістів після їх перемоги в Італії вдало висловились журналісти, що ці люди створюють багато галасу, пробують все реформувати, але як доходять до суті справи,

то стає зрозуміло, що вони самі не знають що потрібно робити.

Щодо людей Давоса – це словосполучення є радше збірний образ усіх глобалістів, а не лише учасників форуму, найвлучніша характеристика була надана Сюзан Жорж [11]: «Давоський клас керує нашими основними інституціями, точно знає, чого хоче, і добре організований, але у нього також є слабкі місця. Тому що вони пов'язані з ідеологією, яка не працює, і у них практично немає ні ідей, ні уяви, щоб вирішити цю проблему». У цьому вони програють носіям національної ідеї (див. приклад такої критики [18]). Варто зазначити, Сюзан Жорж мала на увазі не суто національну ідею, а будь-яку сильну основу загалом. У контексті реалій України з початком повномасштабного вторгнення російських військ виявилось, що найпершими повтікали представники п'ятої колони і глобалісти, носії національної ідеї залишились з людьми до кінця.

Україна зайшла у повномасштабну війну на зіткненні відразу кількох економічних парадигм у світовому масштабі (так званий фрагментований світ), недореформованою, роззброєною, з хронічним негативним платіжним балансом, все ще корумпованими інституціями, без резервів (30 млрд. дол. у 2020 році), надійних міжнародних гарантій, запасів зброї на силі волі та національній ідеї, головним активом (на жаль і розмінною монетою) став український народ – це і є суттю сучасної екзистенційної загрози (загрози існування). Тож якщо припустити, що існує сингулярність, яка дозволила вистояти всупереч прогнозів військових аналітиків, згідно яких столицю мали захопити за 3 дні, то найімовірніше вона матиме наступну формулу (сингулярність Фаріон):

$$\infty = \lambda + \psi + \gamma + \delta + \omega, \quad (1)$$

де ∞ – соціально-економічна сингулярність опору,

λ – людський капітал,

ψ – національна ідея (місія),

γ – міжнародна підтримка,

δ – військо,

ω – просвіта і культура (виступає захисним бар'єром, без якого сингулярність є неповною див. [9]).

Примітка автора: коли стаття була практично готова до публікації, вийшла трагічна новина про вбивство титульного носія української національної ідеї, професорки Ірини Фаріон. У світлі цих подій соціальні медіа підняли в список рекомендацій останні інтерв'ю з цією видатною людиною, в одному з яких, порівнюючи умови, в яких

діяла УПА та сьогоденні реалії війни, вона фактично окреслює усі чинники наведені у формулі, тож формула даної сингулярності тепер названа на її честь (див. приклади інших сингулярностей в [9]). Цей факт також є однією з ознак існування сингулярності, а саме наявності синергії (здатності чинників самоорганізовуватися), яка проявляється навіть на рівні ідей. Іншими словами, та сама ідея з'являється практично одночасно і незалежно у кількох людей, котрі, можливо, навіть не контактують між собою, але живуть у тому самому середовищі й тій самій епосі. Цей феномен часто називають «ідея витала в повітрі» [2].

Місія. Без чітко окресленої місії хорошої стратегії не буває. Місія у стратегічній перспективі зокрема впливає з преамбули Конституції України, якщо дещо перефразувати, то нашою місією є:

Народ України, не відкидаючи власної ідентичності, сповідуючи принципи гуманізму й прав людини, бажає мирно розвиватися у сім'ї європейських народів як рівноправний учасник, щоб внести свою лепту в загальне благополуччя всіх націй, зберегти і примножити загальносвітове (агреговане) національне багатство й зберегти природні ресурси планети.

Висновки. У цій статті було висвітлено проблеми стратегічного цілевстановлення для розвитку України. Показано, що напрямок векторів постійно розгойдувався між національною ідеєю та економічними пріоритетами. Щодо економічного напрямку спостерігається значний вплив популістів та людей Давоса.

У цій статті не розкрито теми національної безпеки, якій буде виділено окремий матеріал; міжнародних інституцій, таких як міжнародні фонди (Сороса Євразія), МВФ, Світовий банк, ЄБРР, які фактично врятували частину бізнесу від російських олігархів; а також інституцій (екологів), які допомагали рятувати екосистему від безглузких мегапроектів на зразок «мала гідроенергетика» та масових вирубок дерев чи знищення чорноземів, захоронень токсичних відходів тощо. Висвітлення екологічних проблем також потребує додаткового матеріалу.

Щодо цілевстановлення зроблено такі важливі висновки:

1. Не відходити від місії окресленої в преамбулі Конституції України.

2. Усі міжнародні рекомендації повинні проходити (втілюватись) через призму національної ідеї, окресленої у місії.

3. Не скочуватись до рівня примітивних стратегій у довгій перспективі.

4. Кооперуватися з іншими учасниками, які реалізують розумні стратегії, щоб протидіяти тим, хто спрямовує примітивні або деструктивні стратегії проти нас.

Довгострокові війни не вигідні з економічної точки зору, проте така «невигідність» роз-

глядається з точки зору здорового глузду й прагматичних розрахунків, крім того припускаємо, що не існує жодної групи, яка паразитує на ресурсах країни, переслідуючи власні інтереси, і якій байдуже на інтереси платників податків. Подібні конфлікти інтересів, а також групові динаміки будуть розглянуті у наступному матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Громяк С. І. Національне багатство як об'єкт управління. *Наукові інновації та передові технології*. Київ, 2024. № 6(34). С. 369–382.
2. Sinek S. How great leaders inspire action : пер. Світлана Когут. *YouTube: TED*. 2010. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qp0HIF3Sfl4>
3. Український інститут майбутнього. Як Україні припинити економічне падіння: горизонт наступних 25 років. *UIFuture*, 2017, липень 28. URL: <https://uifuture.org/publications/ak-ukraini-pripiniti-ekonomichne-padin-na-gorizont-nastupnih-25-rokiv/>
4. Франко І. Що таке поступ ? Нью-Йорк: Українська Книгарня, 1917. 63 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/12272-franko-i-shho-take-postup/>
5. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року : Аналітична доповідь: За загальною редакцією заслуженого економіста України А. А. Максюті. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.
6. Цілі сталого розвитку. *Вікіпедія*. 2023, травень 30. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BB%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83
7. Наша робота над досягненням Цілей сталого розвитку в Україні. *Організація Об'єднаних Націй Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 07.07.2024).
8. Marshall A. World Economic Forum: A history and analysis. *Transnational Institute*, 2015. URL: <https://www.tni.org/en/article/world-economic-forum-a-history-and-analysis>
9. Громяк С.І. Роль економічних парадигм та економічних сингулярностей у формуванні національного багатства. *СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКИ: Том XL V міжнародної колективної монографії*. Республіка Чехія: Міжнародний економічний інститут, 2024. С. 524–541. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-45.pdf>
10. Яресько Н. Інвестори дивляться на Україну з великою надією. Все залежить від реформ. *Радіо Свобода*, 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/natalija-jaresko-interview/30161177.html>
11. George S. The Davos class. *Transnational Institute*, 2012, січень 24. URL: <https://www.tni.org/en/article/the-davos-class>
12. Величко Л. “Телега” для Слуги. Як Телеграм-канали, що ймовірно ведуться з Росії, впливають на роботу Ради. *Texty.org.ua*, 2020, липень 13. URL: <https://texty.org.ua/articles/101438/tyelyeha-dlya-sluhy-yak-telehram-kanaly-sho-jmovirno-vedutsya-z-rosiyi-vplyvayut-na-robotu-rady/>
13. Beer S. *Brain of the firm*. The Penguin Press, 1972.
14. Ashby W. R. *An Introduction to Cybernetics*. Chapman & Hall, 1956.
15. Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution. *VDI Nachrichten*. 2013, березень 4. URL: <https://www.ingenieur.de/technik/fachbereiche/produktion/industrie-40-mit-internet-dinge-weg-4-industriellen-revolution/>
16. Експорт та імпорт України. *Мінфін*, 2024, квітень 18. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
17. Вавринчук М. П., Яруш М. В. Націоналізм та національний патріотизм: сутність та відмінності. *Університетські наукові записки*, 2008. № 1. С. 420–425.
18. Фаріон І. Імітація НУШ або як знищити шкільну освіту [Відео]. *YouTube*, 2024, червень 28. URL: https://www.youtube.com/watch?v=shUePS_w11E
19. Громяк С. Інформаційний підхід до аналізу економічної ситуації у світлі теорії змови та національних рухів. *Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні» (пам'яті завідувача кафедри інформаційних систем у менеджменті, професора Юринця В.Є. присвячується)*. Львів : ТзОВ «Ліга-Прес», 2014. С. 265–268

20. Cipolla, C. M. *Le leggi fondamentali della stupidità umana*. 1976. URL: <https://cantrip.org/stupidity.html>
21. Довгополий Д. Секрет успіху підприємця [Відео]. *TEDxKyiv. Життя під час війни*, 2011. URL: <https://tedxkyiv.com/video/denys-dovgopolyii>
22. Office for National Statistics. *National balance sheet estimates for the UK: 1995 to 2021*. 2023. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/uksectoraccounts/bulletins/nationalbalancesheet/1995to2021>
23. Norton B. Ukraine's \$12 trillion in minerals: The West, China, and Russia. *Geopolitical Economy*. 2024, червень 13. URL: <https://geopoliticeconomy.com/2024/06/13/ukraine-12-trillion-minerals-west-china-russia/>

REFERENCES:

- Hromyak, S. (2024). Natsionalne bahatstvo yak ob'ekt upravlinnia [National wealth as an object of management]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 6(34), 369–382 [in Ukrainian].
- Sinek, S. (2010, May 4). How great leaders inspire action [Video]. TED. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qp0HIF3SfI4>
- Ukrainian Institute for the Future. (n.d.). How Ukraine can stop economic decline: The horizon of the next 25 years. Retrieved July 9, 2024, from <https://uifuture.org/publications/ak-ukraini-pripiniti-ekonomichne-padinna-gorizont-nastupnih-25-rokiv/> [in Ukrainian].
- Franco, I. (1917). Що таке поступ? [What is progress?]. *Ukrainian Bookstore* [in Ukrainian].
- Maksiuta, A. (2017) *Analiz derzhavnykh stratehichnykh dokumentiv Ukrainy shchodo vrakhuvannia adaptovanykh dlia Ukrainy Tsilei Staloho Rozvytku do 2030 roku : Analychna dopovid* [Analysis of the State Strategic Documents of Ukraine in terms of Taking into Account the Sustainable Development Goals by 2030 Adapted for Ukraine : Analytical Report]. Instytut suspilnoekonomichnykh doslidzhen [Institute for Social & Economic Studies]. [in Ukrainian].
- Tsili staloho rozvytku [Sustainable development goals]. (2023, May 30). *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BB%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83 [in Ukrainian].
- United Nations Ukraine. (n.d.). Nasha robota nad dosiahnenniam Tsilei staloho rozvytku v Ukraini [Our work to achieve the Sustainable Development Goals in Ukraine]. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> [in Ukrainian].
- Marshall, A. (2015). World Economic Forum: A history and analysis. *Transnational Institute*. URL: <https://www.tni.org/en/article/world-economic-forum-a-history-and-analysis>
- Hromyak, S. (2024) Rol ekonomichnykh paradyhm ta ekonomichnykh synhuliarnosti u formuvanni natsionalnoho bahatstva [The role of economic paradigms and economic singularities in the formation of national wealth]. *MODERNÍ ASPEKTY VĚDY : Svazek XL V mezinárodní kolektivní monografie*. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-45.pdf> [in Ukrainian].
- Iaresko, N. (2019). Investory dyvliatsia na Ukrainu z velykoiu nadiieiu. Vse zalezhyt vid reform [Investors are looking at Ukraine with great hope. Everything depends on reforms]. *Radio Svoboda* [Radio Liberty]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/natalija-jaresko-interview/30161177.html> [in Ukrainian].
- George, S. (2012, January 24). The Davos class. *Transnational Institute*. URL: <https://www.tni.org/en/article/the-davos-class>
- Velychko, L. (2020, July 13). "Tielieha" dlia Sluhy. Yak Telehram-kanaly, shcho ymovirno vedutsia z Rosii, vplyvaiut na robotu Rady ["Telegram" for the Servant. How Telegram channels allegedly run from Russia affect the work of the Rada]. *Texty.org.ua*. URL: <https://texty.org.ua/articles/101438/tyelyeha-dlya-sluhy-yak-telehram-kanaly-sho-jmovirno-vedutsya-z-rosiyi-vplyvayut-na-robotu-rady/>
- Beer, S. (1972). *Brain of the firm*. The Penguin Press.
- Ashby, W. R. (1956). *An Introduction to Cybernetics*. Chapman & Hall.
- "Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution." (2013, March 4). VDI Nachrichten. URL: <https://www.ingenieur.de/technik/fachbereiche/produktion/industrie-40-mit-internet-dinge-weg-4-industriellen-revolution/>
- Minfin. (2024, April 18). Eksport ta import Ukrainy [Exports and imports of Ukraine]. Retrieved July 17, 2024, from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
- Vavrynychuk, M. P., & Yarush, M. V. (2008). Natsionalizm ta natsionalnyi patriotyzm: sutnist ta vidminnosti [Nationalism and National Patriotism: Essence and Differences]. *Univrsytetski naukovi zapysky* [University scientific notes], (1), 420–425 [in Ukrainian].
- Farion, I. (2023, July 18). Imitatsiia NUSh abo yak znyshchyty shkilnu osvitu [Imitation of NUS or how to destroy school education] [Video]. YouTube. https://youtu.be/shUePS_w11E?si=yAKCYL1U0C2uG8TJ

19. Hromyak, S. (2014). Informatsiynyy pidkhid do analizu ekonomichnoi sytuatsii u svitli teorii zmovy ta nationalnykh rukhiv [An informational approach to analyzing the economic situation in the light of conspiracy theory and national movements]. In *Problemy stanovlennia informatsiynoi ekonomiky v Ukraïni: Materialy Vseukraïnskoï naukovo-praktychnoi konferentsii «Problemy stanovlennia informatsiynoi ekonomiky v Ukraïni» (pamiaty zaviduvacha kafedroi u informatsiynikh system u menedzhment, profesora Yuryntsia V.le. prysviachuietsia)* [Problems of formation of information economy in Ukraine: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Problems of Formation of the Information Economy in Ukraine" (dedicated to the memory of the Head of the Department of Information Systems in Management, Professor V. Yurynets)] (pp. 265–268). Lviv: Liga-Pess. [in Ukrainian].
20. Cipolla, C. M. (1976). Le leggi fondamentali della stupidità umana. URL: <https://cantrip.org/stupidity.html>
21. Dovgopolyii, D. (2011). The secret of an entrepreneur's success [Video]. *TEDxKyiv*. URL: <https://tedxkyiv.com/video/denys-dovgopolyii>
22. Office for National Statistics. (2023). National balance sheet estimates for the UK: 1995 to 2021. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/uksectoraccounts/bulletins/nationalbalancesheet/1995to2021>
23. Norton, B. (2024, June 13). Ukraine's \$12 trillion in minerals: The West, China, and Russia. *Geopolitical Economy*. URL: <https://geopoliticeconomy.com/2024/06/13/ukraine-12-trillion-minerals-west-china-russia/>